

*Ю. О. Ольвінська,
кандидат економічних наук, доцент кафедри статистики,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*J. O. Olvinskaya,
PhD (Econ.), Associate Professor of the department of Statistics,
Odessa National Economics University, Odessa*

ACTUAL PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SMALL ENTERPRISES IN ODESSA REGION

У статті викладено матеріали проведеного аналізу функціонування підприємств малого бізнесу Одеської області. Окреслено основні проблеми, з якими стикаються підприємці, в умовах сучасної нестабільної політичної ситуації та фінансової кризи. Виявлено основні фактори, що стримують подальший розвиток малого підприємництва. Запропоновані заходи щодо державної політики у сфері малого підприємництва.

The article presents the materials of the analysis operation of small businesses Odessa region. The main problems faced by entrepreneurs in today's unstable political situation and the financial crisis. The main factors hindering the further development of small business. The proposed measures on state policy in the sphere of small business.

Ключові слова: підприємництво, малі підприємства, криза, державна підтримка.

Keywords: entrepreneurship, small business, crisis, government support.

Постановка проблеми. Підприємництво займає значне місце у соціально-економічному розвитку не лише окремих регіонів, а й держави в цілому. Саме рівень підприємницької активності обумовлює високі темпи розвитку економіки країни та ефективність її функціонування. Особливе місце серед суб'єктів підприємництва займають малі підприємства. У більшості країн світу питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва у загальній кількості суб'єктів підприємництва досягає 90%, а іноді перевищує 95% [1, с. 34]. Важливість розвитку малого підприємництва підтверджується й тим, що у країнах з розвинутою економікою вклад малих підприємств у ВВП складає майже 50%, а більше половини зайнятих у приватному секторі працюють на малих підприємствах [1, с. 35].

Основними перевагами малих підприємств є їх мобільність, швидка адаптація до нових умов господарювання, використання нових технологій та інновацій, насичення ринку товарами та послугами, забезпечення населення новими робочими місцями. Разом з тим малі підприємства потребують великої уваги з боку держави та створення сприятливих умов функціонування, особливо під час кризи. Тому на сьогоднішній день питання розвитку суб'єктів малого підприємництва є в край актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, з яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми розвитку підприємницького сектору в цілому та зокрема суб'єктів малого підприємництва останні роки є об'єктом ретельної уваги багатьох дослідників, як в Україні, так і за її межами. Вагомий внесок у розвиток малого підприємництва зробили А. Бутенко, З. Варналій, В. Герасимчук, С. Дрига, А. Кредісов, А. Садеков, Т. Уманець та інші. Однак, багато питань, особливо пов'язаних із державним регулюванням розвитку малого підприємництва та функціонування підприємств під час кризи, залишаються відкритими.

Метою даного дослідження є аналіз розвитку малих підприємств Одеської області у сучасних умовах господарювання, виявлення факторів, що негативно впливають на їх функціонування та окреслення заходів державного регулювання, які сприятимуть розвитку підприємництва в цілому.

Виклад основного матеріалу. Неврегульована політична криза та нестабільний валютний курс негативно впливають на соціально-економічний розвиток країни та функціонування бізнес структур. У таких умовах найбільших втрат зазнають саме підприємства малого бізнесу.

Для ефективного функціонування підприємницького сектора необхідна більш-менш стабільна економічна та політична ситуація. Мале підприємництво завжди значною мірою залежало від влади, а коли політики розхитають ситуацію, то звичайно, підприємці втрачають ще більше. Адже їм немає на що сподіватися, і вони не намагаються будувати довгострокові бізнес-проекти. Тому в країні протягом останнього часу спостерігається тенденція до скорочення малих підприємств. Не є винятком і Одеська область.

Так, в Одеській області на початок 2015 року на обліку в органах державної реєстрації знаходилося 25 тис. малих підприємств; у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення області припадало 104 малих підприємства, що свідчить про деяке скорочення показників порівняно з попереднім роком (рис. 1).

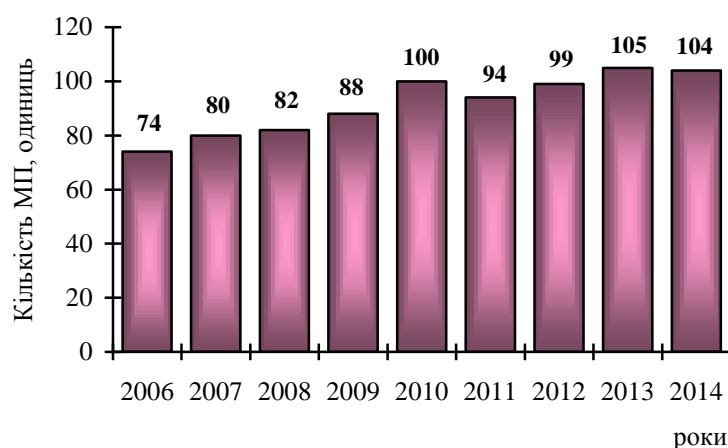
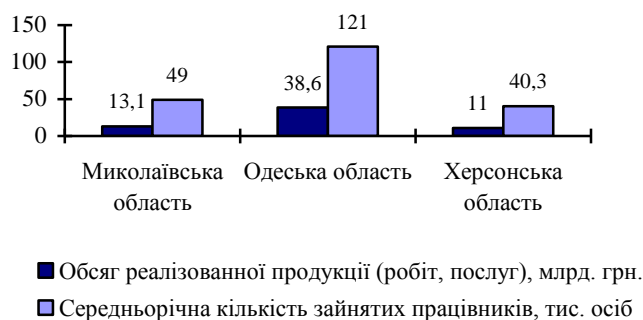

Рис. 1. Динаміка кількості малих підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення Одеської області

Якщо розглядати розподіл малих підприємств у територіальному розрізі Одеської області, то зазвичай їх максимальна кількість у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення припадає на території з розвинутою ринковою інфраструктурою. Так, в Овідіопольському районі цей показник сягнув 159 одиниць, місті Одеса – 133 одиниці, місті Іллічівськ – 120 одиниць. Найменша щільність малого підприємництва спостерігалася у Котовському та у Ананьївському районах, відповідно 30 та 36 одиниць.

Збільшення розміру малого підприємства за видами економічної діяльності у Одеській області не спостерігалось. Середній розмір малого підприємства у порівнянні з попереднім роком залишився незмінним і склав 5 осіб (розрахований по кількості найманих працівників) [2]. Малі підприємства природним шляхом тяжіють до свого оптимального розміру, який залежить від виду економічної діяльності. Оптимальний розмір підприємства дозволяє йому більш ефективно функціонувати, зменшуючи постійні витрати та підвищуючи продуктивність праці [2].

Одеська область серед регіонів України займає п'яте місце за обсягом реалізованої продукції (робіт, послуг) та за кількістю зайнятих та найманих працівників. Водночас, серед областей південного регіону Одеська область є лідером: перше місце за обсягом реалізованої продукції (робіт, послуг), за середньою

кількістю зайнятих та найманих працівників [2,3].

Рис. 2. Кількість зайнятих та обсяг реалізованої продукції на малих підприємствах південного регіону України у 2013 році

На початку 2014 року на малих підприємствах працювало 121 тис. осіб або 32,8% від загальної кількості зайнятого у підприємницькій діяльності населення. Було зафіксовано незначне збільшення кількості зайнятих проти попереднього року – на 0,3%.

Якщо проаналізувати розподіл зайнятих за видами економічної діяльності, то найбільша кількість зайнятих зосередилась на підприємствах оптової та роздрібною торгівлі та на підприємствах сільського, лісового та рибного господарства – майже 20% та 16% відповідно (рис. 3). Найменша кількість зайнятих спостерігалась на підприємствах мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

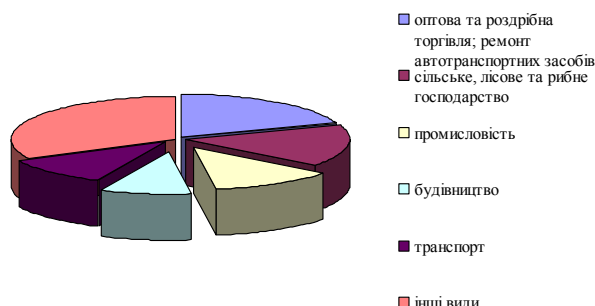

Рис. 3. Структура зайнятих на малих підприємствах Одеської області за видами економічної діяльності у 2013 році

Важливим соціально значущим показником є витрати на персонал, які у 2013 році збільшились на 13,9% та досягли 2991,5 млн. грн. (у попередньому році становили 2625,6 млн. грн.), що складає 18,6% від показника по підприємствах-суб'єктах господарювання.

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) у 2013 році зменшився на 0,4% порівняно з попереднім роком та становив 38591 млн. грн., що складає 27,5% до загального показника по підприємствах-суб'єктах господарювання області.

Найбільша частка реалізації припадає на підприємства оптової та роздрібною торгівлі; ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів – 53,2%, на підприємства виду економічної діяльності «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» – 9,2% та «Будівництво» – 8,9%. Водночас, частка реалізації малих підприємств, що займаються фінансовою, страховою діяльністю та тимчасовим розміщенням й організацією харчування залишається незначною (0,6% та 1,0% відповідно).

Головним критерієм ефективності функціонування підприємств, незалежно від виду економічної діяльності та форм господарювання, є фінансовий результат.

Фінансовим результатом діяльності малого підприємництва у 2013 році став збиток до оподаткування в обсязі 137,3 млн. грн. проти 839,3 млн. грн у 2012 році. Прибутковими за результатами 2013 року стали мали підприємства сільського, лісового та рибного господарства; транспорту; інформатизації та телекомунікації, а також підприємства, що займаються фінансовою та страховою діяльністю та надають інші види послуг [2].

Рівень рентабельності операційної діяльності підприємств малого підприємництва у 2013 році становив 4,7%, що на 2,3 в.п. більше ніж у 2012 році. Це безумовно є позитивною тенденцією, але за попередніми прогнозами на 2014-2015 роки нажалі більшість показників діяльності малого підприємництва можуть погіршитися.

Також слід відмітити, що частка надходжень від суб'єктів малого підприємництва до Зведеного бюджету по Одеській області становила 31,4%, що є немаловажним фактором економічного розвитку регіону, особливо під час кризи.

Ступень та інтенсивність розвитку малого підприємництва в територіальному розрізі можливо оцінити за допомогою методу інтегральної оцінки [4, с. 190 – 191]. Для цього необхідно розрахувати інтегральні індекси розвитку малого підприємництва по окремих територіальних одиницях Одеської області та згрупувати отриманні результати у наступні групи: з дуже високим, високим, середнім, низьким та дуже низьким рівнем розвитку [4, с. 190 – 191]. З метою збереження однорідності сукупності, що досліджується, з переліку мікрорегіонів було виключено міста Одеса, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Іллічівськ, Котовськ, Южний.

Так, за результатами інтегральної оцінки у 2013 році в Одеській області найвищий розвиток суб'єктів малого підприємництва спостерігається у Комінтерновському та Овідіопольському районах (рис. 4).

Найбільша група – це райони Одеської області з низьким рівнем розвитку малого підприємництва – 38,5% від загальної кількості. До неї входять наступні адміністративно-територіальні одиниці: Татарбунарський, Красноокнянський, Арцизький, Іванівський, Ананьївський, Роздільнянський, Березівський, Тарутинський, Балтський та Болградський райони (інформацію наведено у порядку зростання показника).

До групи з дуже низьким рівнем розвитку малого підприємництва потрапили Фрунзінський, Кодимський, Саратський, Любашівський, Миколаївський, Білгород-Дністровський, Савранський та Котовський райони, з середнім рівнем – Кілійський, Ренійський, Великомихайлівський, Ширяївський та Ізмаїльський райони, з високим рівнем – Біляївський район, а з дуже великим рівнем – Комінтерновський та Овідіопольський райони.

Не зважаючи на деяке зростання окремих показників діяльності, проведений аналіз функціонування малих підприємств Одеської області свідчить про недостатній рівень розвитку малого підприємництва в регіоні. Тому необхідно виявити проблеми розвитку малого підприємництва, а також проаналізувати зовнішні і внутрішні фактори, що впливають на діяльність малих підприємств.

З метою виявлення негативних факторів, що заважають ефективному функціонуванню та стримують подальший розвиток малих підприємств, в Одеській області у 2013 році було проведено опитування керівників підприємств-суб'єктів малого підприємництва [5, с. 29].

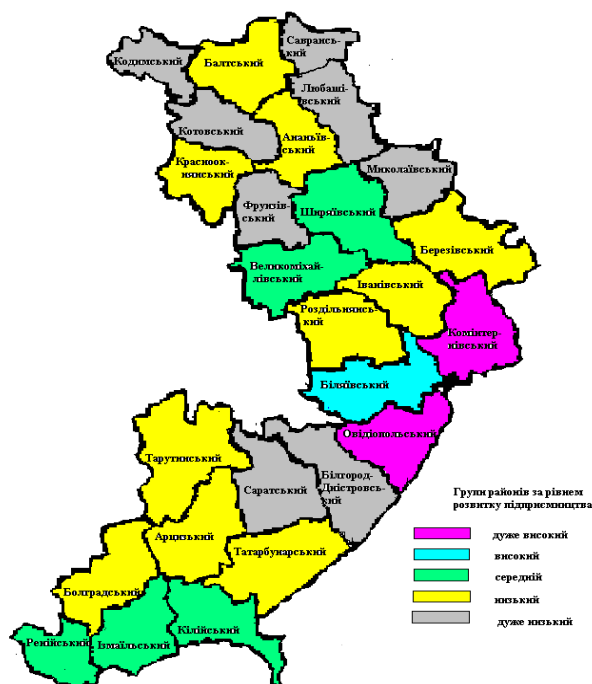

Рис. 4. Групування районів Одеської області за рівнем розвитку малого підприємництва у 2013 році

Так, аналіз результатів анкетного опитування показав найбільш гострі й актуальні проблеми у сфері малого підприємництва. Серед них слід зазначити:

- відсутність коштів на інвестування;
- умови зовнішнього фінансування малих підприємств;
- стан та ефективність структур підтримки підприємництва;
- відсутність необхідної інформації про джерела можливої підтримки суб'єктів підприємництва;
- стан законодавства, що регулює загальні моменти функціонування підприємства;
- стан податкової системи.

Усі з опитаних підприємців, незважаючи на сферу економічної діяльності, були згодні у визначенні проблем, що заважають ефективному функціонуванню малих підприємств [6, с. 230]. Усі зазначені проблеми, ще більш загострюються під час кризи.

Таким чином, не зважаючи на те, що останні роки держава намагалась якось сприяти розвитку підприємництва, коло проблем, з якими стикаються підприємці, тільки поширюється. Зараз коли в Україні така складна ситуація і вона знаходиться за крок від дефолту, малі підприємства повинні розраховувати лише на себе.

Серед факторів, що негативно впливають на розвиток малих підприємств, слід також відмітити зменшення купівельної спроможності українців та їх бажання переводити усі вільні гривні в інші, більш надійні валюти. У таких умовах багато підприємців відчувають значну нестачу вільних обігових коштів, що в свою чергу, робить неможливим не лише подальший розвиток малих підприємств, а й сучасне існування.

Якщо раніше проблему нестачі вільних коштів можливо було вирішити отримавши банківську позику, то у сучасних умовах фінансової кризи, це дуже великий ризик. Велика кількість банків знаходяться на межі банкрутства. А нестабільна ситуація збільшує кількість шахраїв у кредитному секторі. Тому проблема відсутності коштів на інвестування стає ще більш гострою ніж раніше.

Також, за словами самих підприємців, останнім часом закордонні партнери та інвестори стали набагато обережніше ставитись до співпраці з Україною.

Серед проблем, з якими стикаються підприємці, також слід відмітити і те, що переважна більшість довгострокових контрактів було укладено на початку проекту і розрахунки здійснювались у гривні, по курсу в Україні. Зараз, коли приходить оплата, курс виявляється набагато вище, ніж на момент реалізації проекту.

Таким чином, для того, щоб мале підприємництво змогло нормально функціонувати, сприяти покращенню умов та рівня життя населення та економічному зростанню не тільки Одеського регіону, а країні в цілому необхідно реалізувати наступні заходи:

1. Необхідно удосконалити структуру освітніх програм з питань підприємницької діяльності. Це допоможе залучити широкі версти населення до здобуття знань, необхідних для започаткування та ведення власної справи, знизити рівень безробіття в регіоні підвищити ефективність діяльності суб'єктів малого підприємництва.

2. Поширити практику проведення конференцій, семінарів, засідань за круглим столом, форумів, міжнародних зустрічей, визначення Дня підприємця із залученням суб'єктів малого підприємництва. Це допоможе сформувати позитивну суспільну думку про мале підприємництво, підвищити рівень поінформованості громадськості про проблеми малого підприємництва, сприяти розвитку економічного співробітництва суб'єктів малого підприємництва, сприятиме прийняттю органами влади ефективних та обгрунтованих рішень

3. Створити умови для ефективного розвитку мережі регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва для запровадження прогресивного механізму кредитно-гарантійної та фінансової підтримки малого підприємництва.

4. Розробити механізм створення у регіонах бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів (у тому числі молодіжних), ресурсних, консультаційних центрів, тощо. Це допоможе створити умови для розвитку підприємництва, зменшити рівень безробіття шляхом залучення незахищених верств населення до підприємницької діяльності.

5. Запровадити проведення виставок і ярмарок продукції, виробленої суб'єктами малого підприємництва з метою стимулювання випуску конкурентоспроможної продукції вітчизняних підприємств.

6. Удосконалити функціонування «гарячої лінії» для підприємців у місцевих органах влади. Це допоможе співробітництву між суб'єктами малого підприємництва та органами виконавчої влади.

7. Сприяти розвитку міжнародного співробітництва у сфері малого підприємництва. Це дозволить удосконалити систему державної підтримки малого підприємництва на основі використання зарубіжного досвіду, створити позитивний імідж представників українського малого підприємництва, встановити ділові контакти між суб'єктами малого підприємництва.

8. Започаткувати проведення конкурсу серед структур підтримки бізнесу із розробки проекту, направлено на подальший розвиток підприємництва в регіоні, а також забезпечити фінансування реалізації проекту-переможця.

9. Сприяти реалізації проектів міжнародної технічної допомоги, зокрема проекту «Інтернаціоналізація та сприяння діловим контактам МСП і структур підтримки бізнесу на прикордонних територіях - InterNet»

10. Поширювати інформацію про потенційні можливості малого підприємництва, надання допомоги у пошуку ділових партнерів, сприяння збільшенню обсягів експорту продукції. Це дозволить підвищити ділову активність суб'єктів малого підприємництва, поліпшити міжнародний імідж вітчизняних малих підприємств, збільшити експортний потенціал.

11. Привести у відповідності з вітчизняною професійно-класифікаційною системою найменування робіт, посад, професій та функціональних обов'язків працівників, які використовуються у сфері малого підприємництва.

12. Узгодити обсяги і профілі підготовки робітників і фахівців (насамперед з числа молоді) в установах професійної освіти всіх рівнів з урахуванням потреб ринку праці в малому підприємстві. Тому що зараз наявність великої кількості безробітних з професіями, які не мають попиту на ринку праці, поєднується з дефіцитом на працівників багатьох професій та спеціальностей.

Все це дасть змогу державі здійснити реальну підтримку малого підприємництва і тим самим створити умови для вирішення ряду соціально-економічних проблем.

Висновки. Мале підприємництво є невід'ємною складовою ринкового господарства, що надає йому гнучкості, мобілізує фінансові та виробничі ресурси, прискорює темпи НТП, вирішує проблему зайнятості населення, а також формує економічно самостійний і стабільний середній клас. Тому всебічна підтримка малого підприємництва та побудова соціально орієнтованої економіки має стати головним вектором реформування економіки України, що сприятиме підвищенню рівня життя населення та укріпленню фінансового становища країни в цілому.

Література.

1. Уманець Т. В. Методи і моделі оцінювання розвитку малого бізнесу: мезо- і мікрорівень: Монографія / Т. В. Уманець, Ю. О. Ольвінська, О. В. Лучакова – Донецьк: «ВІК», 2010. – 250 с.
2. Головне управління статистики в Одеській області. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
3. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Ольвінська Ю. О. Моніторинг розвитку малого бізнесу та підприємництва регіону за допомогою інтегральних індексів / Ю. О. Ольвінська, Т. В. Уманець // Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. - Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2007. – Т. 1. – С. 189-193.
5. Ольвінська Ю. О. Ефективність функціонування малих підприємств регіону в сучасних умовах / Ю. О. Ольвінська // Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях: Міжнародна науково-практична конференція (24-25 квітня 2014). – Одеса, 2014 – С. 28-31.
6. Ольвінська Ю. О. Методи і моделі оцінки розвитку малого підприємництва одеського регіону / Ю. О. Ольвінська // Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / за заг. ред. канд. економ. наук, професора А. З. Підгорного – Одеса: Атлант, 2012. – С. 196-242.